

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2024 Cilt-Sayı: 17(2) ss: 259–271

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2024 Vol-Issue: 17(2) pp: 259–271

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.1402345

Geliş Tarihi / Received: 08.12.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 28.02.2024

Yayın Tarihi / Published: 30.04.2024

KARTEL PARTİLERDEN DÜZEN KARŞITI POPÜLİST PARTİLERE GEÇİŞ: TEORİK İNCELEME¹

Funda GÜLŞEN²

Öz

Kartel partiler, siyasi parti sınıflandırmaları içinde kurumsalcı bir yaklaşım benimsenerek Katz ve Mair (1995) tarafından ortaya konulmuştur. Katz ve Mair parti türlerini, Duverger'in (1974) teorize ettiği kadro (elit) ve kitle partileri, Kirchheimer'in (1969) ortaya koyduğu herkesi kucaklayan partiler (catch-all party)³ ve kendilerinin ilk kez tanımladığı kartel partiler olarak sınıflandırmıştır. Neoliberal ekonomik modele geçişle beraber herkesi kucaklayan (catch-all party) partiler, düşük üyelik, kısıtlı politika alanı ve zayıf finansman kaynağı ile politik alanda rekabet etmek zorunda kalmıştır. Bu da onları yeni bir hayatta kalma stratejisine yönlendirmiştir. Sistemdeki partiler kendi aralarında rekabeti kısıtlayarak kamusal mali yardımlardan maksimum düzeyde yararlanmayı amaçlamışlar ve böylece kartelleşmişlerdir. Üyelik bağı zayıflayan ve seçmenden uzaklaşan kartel partiler değişen sosyo-ekonomik dinamiklere cevap verememiş ve düzen karşıtı partilerden olan popülist partiler tarafından saldırıya uğramıştır. Çalışma, Katz ve Mair'in parti türleri sınıflandırmasına dayanarak, kadro partilerinden popülist partilere kadar farklı parti türlerinin özelliklerini tarihsel karşılaştırmalı bir yöntemle incelemektedir. Son yıllarda birçok çalışmayla geniş bir literatüre sahip olan popülist partiler çoğunlukla göç karşıtlığı, kısa vadeli politikalar, yabancı düşmanlığı ve karizmatik liderler ile öne çıkmaktadır. Bu çalışma, popülist partilerin yükselişini açıklamak için kartel partilerin etkisini değerlendirerek yeni bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kavramlar : Parti Türleri, Kartel Partiler ve Düzen Karşıtı Popülist Partiler.

JEL Sınıflandırması : D72, N01.

¹ Bu makale çalışması Funda Gülşen'e ait yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² fundakoyuncu.93@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5514-3602.

³ Catch-all party kavramı Özbudun'un (2016: 51) eserinden referansla herkesi kucaklayan olarak Türkçeleştirilmiştir.

Atıf / Citation (APA 6):

Gülşen, F. (2024). Kartel partilerden düzen karşıtı popülist partilere geçiş: Teorik inceleme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 259–271. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1402345>.

TRANSITION FROM CARTEL PARTIES TO ANTI-SYSTEM POPULIST PARTIES: THEORETICAL REVIEW

Abstract

Katz and Mair (1995) proposed a institutional approach to classify political parties. They categorized party types as cadre (elite) and mass parties theorized by Duverger (1974), catch-all parties introduced by Kirchheimer (1969), and cartel parties, which they defined for the first time. With the transition to the neoliberal economic model, catch-all parties have had to compete in the political arena with low membership, limited policy areas, and weak financial resources. This has led them to adopt a new survival strategy. The parties in the system have aimed to restrict competition among themselves and maximize their benefits from public financial aid, thus forming cartels. Cartel parties whose membership ties have weakened and have moved away from the electorate have been attacked by anti-establishment parties that have failed to respond to changing socio-economic dynamics. This study examines the characteristics of different types of parties, from cadre parties to populist parties, using a historical comparative method based on Katz and Mair's party typology. In recent years, populist parties, which have an extensive literature due to many studies, mostly stand out with anti-immigration, short-term policies, xenophobia, and charismatic leaders. This study aims to provide a new perspective by evaluating the impact of cartel parties to explain the rise of populist parties.

Keywords : Party Types, Cartel Parties and Anty-System Populist Parties.

JEL Classification : D72, N01.

GİRİŞ

Siyasetin ve siyasi partilerin oluşumuna yönelik siyaset bilimi ve alt disiplini olan siyaset sosyolojisi disiplinlerinde tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmaların başında, siyasi partilerin toplumsal dinamiklerin etkisiyle mi politika oluşturacağı, yoksa yukarıdan aşağı bir biçimde partilerin etkisiyle mi toplumun şekilleneceği sorunsalı gelmektedir. Bu sorunsalı Lane ve Ersson (1999: 11) üç kategoride değerlendirmektedir. İlk yaklaşım siyaseti, klasik siyaset sosyolojisi temel yaklaşımı olarak Lipset ve Rokkan'ın (1967) teorize ettiği toplumsal bölünmeler temelinde açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre siyaset toplumsal yapıdaki çatışma ve bölünmelerin bir sonucu olarak oluşmuş ve siyasi partiler de buna göre şekillenmiştir. İkinci yaklaşım, siyasetin kendine ait bir mantığı olduğunu kabul eden kurumsalcı yaklaşımdır. Kurumsalcı yaklaşımda devlet ve partiler gibi aktörler toplumsala sunduğu arz ile siyaseti ve bireylerin tercihlerini şekillendirmektedir. Sartori, Duverger, Katz ve Mair gibi yazarlar da partilerin, parti sayılarının ve parti politikalarının fail ve belirleyici olduğu siyaset analizi yapmaktadırlar. Son yaklaşımı ise rasyonel seçim teorisi oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda seçmenler birer fail olarak, toplumdan görece özerk bir şekilde şeffaf politikalara sahip partiler ve belirli konular arasından seçim yapmaktadırlar (Lane & Ersson, 1999: 78).

Katz ve Mair (1995) yukarıda bahsi geçen yaklaşımlardan kurumsalcı yaklaşıma dahil edebileceğimiz diyalektik bir süreç içerisinde oluşan kartel parti teorisini ortaya koymuşlardır. Kartel partiler politikalarını aşağıdan yukarı değil yukarıdan aşağı bir şekilde, fail olarak gerçekleştirdiklerinden kurumsalcı yaklaşıma dâhil edilmiştir. Duverger'in (1974) ortaya koyduğu kadro ve kitle partisi sınıflandırmasının, Kirchheimer (1969) herkesi kucaklayan partilere dönüştüğü ve daha sonra da kartel partilere evrildiği bir model tanımlamışlardır. 2008 yılında gerçekleşen küresel finansal kriz sonrası düzen karşıtı partiler, parti sistemlerinde yer almaya başlamıştır. Bu da kartel partilerin söz konusu partiler tarafından saldırıya uğramasına neden olmuş ve kartel partilerin düşüşüne yönelik tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Çağdaş popülizm literatürü çoğunlukla yabancı düşmanlığı, göç karşıtlığı, ırkçılığa varan söylemler ve kısa vadeli ekonomi programlarıyla öne çıkmaktadır (Hopkin, 2020: 5). Ancak mevcut çalışma düzen karşıtı partilerden olan popülist partilerin yükselmesini kartel parti dinamikleriyle ele almakta ve parti türlerinin evrim sürecinde kartel partilerden sonra popülist partilerin özelliklerini sınıflandırmaya eklemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın kapsamı Katz ve Mair'in kadro partileriyle başlattığı parti türleri sınıflandırmasına ek olarak düzen karşıtı popülist partilerin yükselmesinde etkili olan dinamiklerden oluşmaktadır. Çalışmada Katz ve Mair'in parti sınıflandırmasıyla birlikte Blyth (2005; 2010) ve Hopkin'in (2018; 2020) bu sınıflandırmaya ekonomi-politik olarak yaklaşan çalışmaları esas alınmaktadır. Söz konusu yazarların çalışmaları, tarihsel karşılaştırma araştırma yöntemi ile parti türlerinin tarihsel süreçteki evrimini karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Çalışmada yer alan veri ve bilgiler başta kartel teorisyenlerinin makale ve kitapları olmak üzere, kartel parti literatürüne katkı sunan çalışmalardan (ikincil kaynaklardan) elde edilmiştir.

İlk başlıkta parti türlerinin ortaya çıkma tarihleri ve oluşumlarında etkili olan sosyo-ekonomik dinamiklere yer verilmektedir. İzleyen başlıkta kartel partilerin ortaya çıkmasındaki etkenler, ekonomi-politik arka plan ve sınırlılıklar ele alınacaktır. Daha sonraki başlıkta ise kartel partilere meydan okuyan düzen karşıtı popülist partilerin ortaya çıkmasındaki dinamikler ve kartel partilerin düşüşe geçtiğini savunan görüşlere yer verilecektir.

I. PARTİ TÜRLERİNİN EVRİMSEL SÜRECİ

Katz ve Mair, (1995: 5) parti sınıflandırmalarına, partilerin sivil toplumla olan ilişkileri temelinde yaklaşmaktadır. Batı demokrasilerinde parti tipleri diyalektik olarak her yeni parti türünün yeni parti biçimini içinde barındıracak şekilde oluştuğunu savunurlar. Bununla birlikte parti türlerinin oluşmasında yalnızca partilerin sivil toplumla olan ilişkilerinin belirleyici olmadığını, siyasi partiler ve devlet arasındaki ilişkinin de etkili olduğunu kabul ederler (Katz & Mair, 1995: 5-6).

Katz ve Mair'e (1995: 9) göre devlet, sivil toplum ve siyasi partiler arasındaki ilişki evrimsel bir süreçten geçmiş ve her dönemde farklı bir şekil almıştır. Bu evrimsel sürecin ilk aşamasını 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında kısıtlı oy hakkının geçerli olduğu liberal demokrasi oluşturmaktadır. Duverger'in (1974: 106) ortaya koyduğu kadro ya da elit partiler ilk parti türü olarak kabul edilmiştir. Seçkinlerin bir ittifakı olarak nitelendirilebilecek olan kadro partiler, monarşik parlamenterizmden parlamenterizme geçiş aşamasında ortaya çıkmıştır. Oy hakkının kısıtlı olduğu bir dönemde oluşmaları nedeniyle meclis dışındaki örgütlenmeleri yerine meclis içindeki örgütlenmeye önem vermişlerdir (Blyth & Katz, 2005: 35). Bu dönemde siyasi hedef ve çatışmaların odağında ayrıcalıkların dağıtımı olmuştur. Bu ayrıcalıklar partilerin temsil ettiği grubun statüsüne göre değişkenlik göstermiştir. Üyelik mekanizmasının henüz gelişmediği bir dönemde faaliyet gösteren kadro partiler, parti finans kaynaklarını çoğunlukla kişisel temaslarla elde etmişlerdir (Katz & Mair, 1995: 19-21). Dolayısıyla kampanya yapmaya çok daha az önem vermişlerdir. Kadro partilerin ilk örnekleri 19. yüzyıl Avam Kamarasında, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında Fransa Muhafazakâr partilerinde ve daha sonra 21. yüzyılda Brezilya'da görülmüştür (Diamond & Gunther, 2003: 175). Oy hakkının genişlemesi ve ardından parti üyelik sisteminin genişlemesiyle kadro partileri güçlüklerle karşılaşmıştır. Meclis içi koordinasyonu kampanya yürüten kadro partileri, geniş üyelik yelpazesine sahip kitle partileriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ancak kadro partileri, ideolojik yoksunluğu ve temsil ettiği grubun sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle dönüşümünü gerçekleştirememiştir (Kışlalı, 2011: 265). Buna karşılık Koole (1996: 511) 19. yüzyılın ikinci yarısında iki parti tipinin birlikte varlık gösterdiğini savunmaktadır. Genel oy hakkıyla birlikte partilerin iktidarı kazanması ya da iktidardan pay alması için geniş kitlesel destek ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Geniş toplumsal tabana sahip kitle partileri, sınırlı bir tabana sahip kadro partilerine göre avantajlı bir konumda olmuştur. Ancak bu koşullarda kadro partileri yok olmak yerine kitlesel bir biçimine bürünmeden, mevcut duruma uyum sağlayarak varlığını sürdürmektedir (Koole, 1996: 511-512).

Duverger'in (1974: 160) ortaya koyduğu ikinci parti türü kitle partileri olmuştur. Kitle partilerinin ortaya çıkmasında ana etken üyelik kavramının gelişmesi olmuştur. 19. yüzyılda Avrupa'da oy hakkının genişlemesi ile niceliksel olarak fazla olan işçi sınıfının harekete geçirilmesi ve örgütlenmesi kitle partilerinin temel yapısını oluşturmuştur. Parlamento dışında genişleyen kitle partilerinin temel problemleri politik ve ekonomik hakların genişletilmesi olmuştur (Blyth & Katz, 2005: 36). Kadro partilerinden farklı olarak kitle partileri, seçim dönemleri dışında da aktif bir üyelik yapısına sahip olmayı sürdürmüştür. Yan kuruluşlar, sendikalar ve dini örgütler ile kurulan ilişkiler, parti ideolojisini

yaymak ve nicelikselin yanında niteliksel genişlemeyi de sağlamak amacı taşımaktadır (Diamond & Gunther, 2003: 78). Bunu yaparken 19. yy sonu ve 20. yy başında faaliyet gösteren kitle partileri, karizmatik liderleri ön plana çıkarmak yerine program özelliğini öne çıkarmaktadır. Kitle partilerinin yapısı üyelerinin gönüllülük esasında çalışmasına dayanmaktadır (Kopecky ve ark., 2011: 6). Finans kaynağının büyük kısmı çoğu işçi sınıfından olan geniş üyelik tabanından elde etmiştir. Üyelik ücretleri ve aidatlar sayesinde kitle partileri kendi bağımsız iletişim kanallarını geliştirebilmiştir (Katz & Mair, 1995: 21). 1. Dünya Savaşı sonrası birçok Avrupa ülkesinde devlet müdahalesi artmış ve müdahalenin artması ile partilerin politika ve kampanya alanı da genişlemiştir. Kitle partileri bu geniş yelpazede geniş üyelik mekanizması ile diğer partilere karşı üstünlük sağlamıştır (Koole, 1996: 512). 1950 ve 1960'lı yıllarda geleneksel sosyal sınırların aşınması ve kolektif kimliklerin zayıflamasıyla seçmenlerin uzun vadeli çıkarlar etrafında birleşmesi güçleşmiştir. Diğer yandan refah devletinin yükselmesi, parti taraftarlığının düşüşüne geçmesi ve hemen tüm kesimlerin çıkarlarına hitap edecek parti programlarının oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Buna ek olarak kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması, parti yöneticilerinde seçmene ve parti üyelerine tüketici olarak yaklaşma eğilimi oluşturmuştur. Seçim kampanyaları ve parti programları da parti liderliğinin ağırlığında oluşturulmaya başlanmıştır. Sonuç olarak da sivil toplum ve parti arasındaki ilişki zayıflamıştır (Katz & Mair, 1995: 8).

Kitle partileri yukarıda bahsi geçen gelişmeler nedeniyle güçlüklerle karşılaşmıştır. Refah devletinin gelişmesi, Blyth ve Katz'ın (2005: 35) ifadesiyle kitle partilerinin dış koordinasyon ya da ağ sorunuyla karşılaşmasına neden olmuştur. Bir başka deyişle seçmeni ve üyelerini geleneksel politikalarıyla mobilize edemeyen kitle partilerinin bir kısmı Kircheimer'ın (1969) ortaya koyduğu herkesi kucaklayan partilere dönüşmüştür. Herkesi kucaklayan partiler öncelikle hem işçi sınıfından hem de diğer seçmen kitlesinden oy almaya çalışmışlar ve bu şekilde belirli bir sınıfı, dini veya etnik grubu değil, daha geniş bir seçmen tabanını hedefleyerek herkesi kapsama modelini geliştirmişlerdir. Herkesi kucaklayan partiler, Avrupa'da ideolojisizleşmenin yükseldiği bir dönemde ortaya çıkmış ve belirli bir ideolojiden öte oyunu maksimize etmek amacıyla birçok kesimin çıkarına aynı anda hitap etmeye çalışmıştır. Bu nedenle bir etnisite ya da ideoloji kökenli partinin herkesi kucaklayan partiye dönüşmesi güç olurken daha büyük ve geniş yelpazeli bir partiye dönüşmesi daha kolay olmuştur. Bununla birlikte herkesi kucaklayan partiler siyasi ilişki ve çıktıları stabilize etmek için daha az alana müdahale etmeyi tercih etmişler ve bu doğrultuda rekabeti kısıtlamışlardır (Kircheimer, 1969: 187-188). Kitle partilerinden farklı olarak herkesi kucaklayan partiler üyeliği, partinin olmazsa olmaz unsurları arasından çıkararak, üyeliği parti yönetiminin bir aracı haline getirmişlerdir. Üyelik ve ideolojik bağlılığı bırakarak sivil toplum ve devlet arasındaki aracılık işlevini devam ettirmişler ancak bazı gruplarla bağları zayıflamıştır (Katz & Mair, 1995: 13). Herkesi kucaklayan partilerin krizi, ekonomik büyüme modelinin değişmesiyle beraber seçmeni mobilize edecek kaynaklardan yoksun kalmalarıyla ortaya çıkmıştır. Keynesyen politikaların sorgulanmaya başlanmasıyla deregülasyon, serbest piyasa hakimiyeti ve devletin piyasadaki rolünün azaltılması ile siyasi partilerin ekonomi üzerinde politika üretme alanını daraltmıştır. Değişen sosyo-ekonomik koşullara partilerin ilk tepkisi seçmen beklentisini düşürmek olmuştur. Ayrıca üyeliğin azalan önemi ve artan kampanya maliyetleri partilerin finansman konusunda da sorun yaşamasına neden olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte herkesi kucaklama siyaseti stratejik sınırlarına ulaşmıştır (Blyth & Katz, 2005: 43).

II. KARTEL PARTİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Katz ve Mair (1995) parti türlerinin diyalektik bir evrim zinciri şeklinde ortaya çıktığını savunmaktadır. Oy hakkının sınırlı olduğu dönemde elit partilerin, oy hakkının genişlemesi ve üyeliğin oluşmasıyla kitle partilerinin ve refah devletinde herkese hitap etmeyi amaçlayan herkesi kucaklayan partilerin geçerli olduğunu kabul etmektedirler. Bu türlerin ardına 1995 yılındaki çalışmalarıyla kartel partileri koymuşlardır. İktisat disiplininin transfer edilen kartel kavramı, bir oligopol piyasada (iki veya daha fazla aktörlü) firmaların rekabetlerini kısıtlayarak karlarını maksimize etme amacıyla birlikte hareket etmesi olarak tanımlanabilir. Firmalara rekabeti, fiyatları ya da arzı gizli anlaşmalarla değiştirerek kısıtmaktadır. Böylece oligopol bir piyasada iki veya daha fazla aktör tek bir firma gibi

hareket etmektedir. Bu terimlerin siyaset disiplinine uygulanması, oligopolistik piyasanın çok partili sistem ve firmaların da partiler olarak görülmesiyle olmuştur. Firmaların arz sunumu ve fiyat belirlemesi gibi çıktıları ise partilerin politika ve politika taahhütleri ile benzeştirilmektedir (Blyth & Katz, 2005: 38-40). Kavramsal açıklamadan sonra kartel partilerin ortaya çıkmasında etkili olan ekonomik arka plana ve herkesi kucaklayan siyasetinin düşüşüne yer verilecektir.

Hopkin, (2003: 7) Batı demokrasilerinde parti örgütlerinin gelişmesi ile kamu harcamaları arasında paralellik görmektedir. Kamusal harcamaların üç aşamada değişikliğe uğradığını savunmaktadır. 2. Dünya Savaşı ve 1960 yılları arasındaki dönemi ilk aşama, 1960'tan 1990'lı yıllara kadar olan süreyi ikinci aşama ve 1990 sonrası üçüncü aşama olarak kabul etmektedir. İlk aşamada kamusal harcamaların ve hizmetlerin genişlediği bir dönemde kitle partiler etkili olmuştur. İkinci aşama, artan işsizlik ve toplumsal huzursuzluğa karşı devletlerin daha fazla kamu harcamalarına yöneldiği ve herkesi kucaklayan partilerin geçerli olduğu dönemdir. Son aşama ise kamu harcamalarının kısılarak, hükümetlerin ekonomideki rolünün azaldığı ve kartel parti siyasetinin yükseldiği bir dönemdir (Hopkin, 2003:7-8). Herkesi kucaklayan partiler Hopkin'in (2003) öngördüğü ikinci aşamada, toplu konut, tam istihdam ve yeniden dağıtım vergilendirmesi politikalarıyla etkili olmuştur. 1970'lerde gerçekleşen küresel ekonomik kriz ile Keynesyen büyüme rejimi sorgulanmış ve bu politikalar terk edilmeye başlanmıştır. Hükümetlerin piyasa işleyişine minimal düzeyde müdahale edebildiği Neoliberal döneme geçişle birlikte piyasanın doğal dinamiklerine daha fazla vurgu yapılarak yeni bir büyüme modeli benimsenmiştir (Blyth, 2003: 69). Neoliberal dönemin retoriği olan küreselleşme, küresel sermayenin serbestleşmesine ve hükümetlerin piyasaya minimum müdahalesine dayanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların önem kazandığı bu dönemde sermaye hareketliliği büyümeye başlamış ve daha gelişmiş ekonomilerdeki uluslararası yatırımcıları çekmek için hükümetler işgücü ve finans piyasasını serbest bırakmıştır (Blyth ve ark., 2010: 2-7). Hükümetin ekonomi üzerinde düzenleme araçlarının sınırlandığı bu dönemde eşitlikçi ve koruyucu kurumlar zayıflatılarak işgücü piyasasında serbestleşme, verimsiz ve yozlaşmış olarak görülen devlet teşebbüslerinin özel sektöre devredilmesi ile büyük bir özelleştirme dalgası uygulamaları geçerli olmuştur. Tüm bunların sonucunda gelir dağılımında emek aleyhinde büyük bir eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Bretton Woods sonrası dönemde sermaye kontrolleri ve katı mali düzenlemeler ile mali kurumların büyük zarar görebileceği riskli davranışlar yasaklanmıştır. Hane halkı ve hükümetlerin borçlanmasına sınırlar koyarak yüksek düzeyde borç biriktirmek kısıtlanarak kontrol altına alınmıştır (Blyth, 2003: 69). 1970'lerde bu kısıtlamaların da kaldırılmasıyla finansal istikrarsızlık ve bankacılık krizleri ortaya çıkmaya başlamış ve 2008'de gerçekleşecek olan ekonomik krizin önu açılmıştır (Hopkin, 2020: 48).

Yukarıda bahsedilen ekonomik büyüme modelinin değişmesiyle parti strateji ve politikaları da değişime uğramıştır. Dönemin etkili partileri herkesi kucaklayan partiler, kamu malı arzı üzerinde ve işsizliğe dair politikadaki kısıtlamalar nedeniyle daha dar bir politika alanında rekabet etmek zorunda kalmıştır. Stratejilerini değiştirmek zorunda kalan özellikle sol kökenli partilerin ilk hamlesi beklentileri düşürmek olmuştur. Öncelikle serbest piyasa ve küresel ekonomiye bağlılığını ilan eden bu partiler "üçüncü yol" gibi terimlerle bu bağlılığı söylemsel düzeyde de göstermeye çalışmıştır. Beklentilerin azaltılmasını taahhüt altına almak için atılan ilk adımlardan birisi merkez bankasının hükümetlerden bağımsızlaştırılması olmuştur. Politikacıları para politikası araçlarından yoksun bırakmak için merkez bankasının yönetimi seçilmemiş uzmanlara bırakılmıştır. Para politikasının merkez bankasına bırakılmasından sonra istihdam konusundaki sorumluluk bölgesel parlamentolara ve refahın sağlanması sivil toplum kuruluşlarına devredilmiştir. Böylece hükümetlerin sorumlulukları ve dolayısıyla partilerin politika kapasiteleri ya ulus üstü ya da ulus altı kurumlara devredilerek azaltılmıştır (Blyth ve ark., 2010: 7-9). Mair'e (2006: 68) göre Neoliberalizmin kendini kabul ettirme başarısı, soğuk savaştan sonra parti sistemini etkileyen ve köklü değişikliğe sebep olan bir gelişmedir. Bu gelişmeyle partiler politika açısından birbirinden çok fazla farklılık göstermemeye başlamıştır (Mair, 2006: 68). Bu dönemde partilerin temel rekabet özellikleri, liderlik yeteneği, marjinal farklılıklar ve kültürel kimlik farklılıkları olmuştur. Siyasi partiler farklı toplum modelleri üzerinde değil tek model olan liberal piyasa toplumunu yönetme biçimleri üzerinde rekabet etmeye başlamışlardır. Savaş sonrası sınıf ve din gibi toplumu bölen temel çizgilerin yerini parti programları, vaatler, lider çekiciliği ve hükümet performansları almıştır. İdeolojik bağlarından yoksun bırakılan ve seçmen taleplerine yanıt vermeyen kartel parti politikacılarının devlet memurlarından farkı neredeyse kalmamıştır (Hopkin, 2020: 35-39, Bardi, 2022: 164).

Yukarıda bahsedilen herkesi kucaklayan partilerin sınırlarına ulaşmasına neden olacak değişikliklere, parti üye sayısının düşmesiyle partilerin hem politika alanının daralması hem de kaynak sorunu eşlik etmiştir. Partilere üye katılımı ve desteğinin azalması ile partiler yeni finans kaynağı aramaya başlamış ve yasa yapma gücü ile devlet aygıtı cazip bir seçenek olarak ön plana çıkmıştır. Devlet içinde kaynak sağlama aracı genellikle siyasi partilere yapılan mali yardımlarla gerçekleşmektedir. Mali yardımları düzenleme konusunda parlamentoda veya hükümette bulunan partiler, yeni ve küçük partilere göre avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Medya araçlarının kontrolü de benzer şekilde sistemdeki partiler için daha kolay erişilebilir bir hale gelmiştir. Partiler sivil toplum ve devlet arasındaki aracılık işlevlerinden artık devlet tarafına daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Yukarıda bahsedilen politika alanlarının daralması ve kaynak sorunlarının çözümünü devlete yönelmekte bulan partiler, sistemde olma avantajlarını korumak için birbirleriyle olan rekabetlerini de sınırlandırmışlardır. Önceki parti türlerinde seçimler parti başarısı için önemliken kartel partilerden sonra seçimler devlet kaynaklarına bağımlı hale gelen partiler için hayati bir önem kazanmıştır (Katz & Mair, 1995: 17).

Detterbeck'e (2008: 31) göre kartel partiler 3 boyutlu bir aşamada parti sistemlerinde yerleşmişlerdir; partilerin yeni bir siyasi rol üstlenmeye başlaması, yeni bir rekabet tarzı ve parti örgütünde meydana gelen değişikliklerdir. Yeni bir siyasi rol üstlenme ile partilerin en temel işlevi olan demokratik temsil terk edildiğini kastetmektedir. Politika ve kampanya üretimi ile seçmen mobilizasyonunu sağlamak ve alternatif politikalar oluşturmak misyonlarının yerini kartel partilerle beraber hayatta kalma stratejileri almıştır. Kartel partilerin önemli göstergelerinden olan rekabet tarzındaki değişiklik, küçük ve yeni partiler ve büyük veya köklü partiler arasında farklılık göstermektedir. Büyük ve eski partiler örtülü anlaşmaları ile kendi aralarında rekabeti kısıtlarken, görece daha yeni ve küçük partiler için koruyucu düzenlemelerle rekabet alanını dezavantajlı bir hale getirmektedir. Bunun en önemli göstergesi ise kartel içindeki partilerin mali, gündem belirleyebilme ve medyada yer alma konusunda yeni partilere üstünlük sağlamasıdır (Katz & Mair, 2009: 761). Kartel partilerin parti sisteminde yerleştiğinin göstergelerinden sonuncusu partilerin örgüt içi yapısındaki değişikliktir. Partinin kamu kurumlarında etkin olma çabası, düşük üyelik ve parti içi karar almada seçimleri ön planda tutan bir demokrasinin hâkim olması, parti örgütünde meydana gelen değişimlerdir. Bu demokrasi anlayışı ile merkezden aşağı, üyelere alternatifler arasından tercih yapmanın parti içi karar alma şekline dönüşmesi ifade edilmektedir (Detterbeck, 2008: 31; Katz & Mair, 2009: 761). Young (1998: 342) kartel partilerin yerleştiğini gösteren bu örüntülerin bir neden sonuç ilişkisi içinde gerçekleştiğini savunur. Ona göre artan maliyetler ve düşük üyelik katılımı partilerin yeni kaynak arayışına girmesine neden olmuş, finansman kaynağı olarak devlet görülmüş ve bu kaynaktan maksimum düzeyde faydalanabilmek için partiler kendi aralarında rekabeti sınırlamışlardır (Young, 1998: 342).

Neoliberal dönemin partileri olan kartel partiler, hayatta kalma stratejisi benimseyerek rekabetlerini kısıtlamış ve sivil toplumdan uzaklaşarak kaynak olarak devlete yönelmişlerdir. Ancak bu strateji kendi içerisinde bazı çelişkiler ve riskleri de barındırmaktadır. Parti evrim sürecinin diyalektik olarak oluştuğunu savunan Katz ve Mair (1995:25, 2009:759), önceki parti türlerinin (kadro, kitle ve herkesi kucaklayan) kendi muhalefetini içinde bulundurduğunu ve yeni türlerin ortaya çıkmasına neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer sürecin kartel partiler için de geçerli olduğunu öngörmüşlerdir. Yukarıda bahsedildiği gibi kartel partilerle birlikte partilerin temsil işlevlerinde aşınma meydana gelmiştir. Rekabetini kısıtlayan ve sivil toplumun katılımına daha az önem veren partiler seçmenlerin çıkarlarını politik alana taşıyamamaktadır. Bu durum çıkar grupları olan meslek ve sendikal örgütleri, parti gibi davranmaya itebilmektedir. Hem partilerde hem çıkar gruplarında kendine temsil alanı bulamayanlar ise kısa süreli gruplar oluşturmaya yönelecektir. Aynı zamanda partilerin kartelleşerek yeni partileri dışlamaları bir demokratik meşruiyet sorununa da neden olacaktır. Bu da ilerleyen bölümlerde bahsedileceği üzere kartel partilere saldıran popülist partilerin yükselmesine neden olacaktır. Bununla beraber kartel partilerin karşılaşabileceği en büyük risk faktörlerinden biri karteldeki partilerin bir ya da daha fazlasının kartelden çekilme olasılığıdır. Tek amacı hayatta kalma ve çıkarlarını maksimum düzeyde tutmak olan kartel parti sistemi bu durumda seçimlerde uzlaşmamış konular üzerine rekabet edilmesi ve kartelden çıkan partinin karteğe muhalefet etmesi gibi sorunlarla karşılaşarak yok olma tehlikesine girecektir (Katz & Mair, 2009: 759; Detterbeck, 2020: 102). Kamusal sübvansiyonlara bağımlı hale gelen kartel partilerin karşılaşabileceği bir başka risk faktörü de bazı

durumlarda bu kaynakların yetersiz kalması olacaktır. Üyelik kaynağından da yoksun olan partilerin bu durumda farklı kaynak arayışına gireceği ve yasa dışı yolların da alternatifler arasında olacağı öngörülmektedir. Bu da partilerin uzaklaştığı seçmen kitlesine daha da yabancılaşmasına neden olacaktır (Hopkin, 2003: 8).

III. KARTEL PARTİLERİN DÜŞÜŞÜ VE DÜZEN KARŞITI PARTİLERİN YÜKSELİŞİ

Kartel partiler, herkesi kucaklayan partilerin krizi sonrası yeni büyüme rejimine adapte olması ve sistemde kalmak için rekabetlerini kısıtlayarak kamu sübvansiyonlarına güvenen parti formlarına dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak önceki başlığın son paragrafında yer verildiği üzere kartel partiler bazı sınırlılıkları ve çelişkileri de bünyesinde barındırmaktadır. Kartel partiler daha az sorumluluk anlayışıyla hareket etmiş ve bu sebeple kendisini ortaya çıkaran büyüme rejiminin krizine cevap verememiştir. Bununla birlikte toplumsal bağlarını zayıflatan partiler krizin toplumda ortaya çıkardığı beklentileri algılayamamasına neden olmuştur. Karşılaşılan bir diğer sorun yazarların öngördüğü üzere sistem dışındaki veya sisteme girmeye çalışan partilerin saldırıları olmuştur. Tüm bunlar kartel dışındaki ya da kartelden ayrılan düzen karşıtı partilerin ve onun formlarından biri olan popülist partilerin yükselmesinin önünü açmıştır (Hopkin & Blyth, 2018: 206).

Kartel partilerin düşüşe geçmesi argümanını incelerken ilk olarak hakim büyüme modelinin girdiği krizde, kartel partilerin ekonomi-politik boyutuyla başlamak yerinde olacaktır. Neoliberal büyüme rejimiyle kartel partiler, serbest piyasa ve küreselleşmeye bağlılıklarını ilan etmişler ve bu doğrultuda düzenlemeler yapmışlardır. Yukarıda yer verilen bu düzenlemeler, işgücü piyasasında serbestleşme sağlamak amacıyla koruyucu ve eşitlikçi kurumların zayıflatılması, devlet teşebbüslerinin özel sektöre devredilmesi ve finansal piyasaların serbest bırakılmasından oluşuyordu. İşgücü piyasasında koruyucu kurum ve önlemlerin kaldırılmasıyla düşük vasıflı işçiler daha yoksul bir hale gelmiş, korunan pazarların rekabete açılması birçok işletmeyi yok etmiş ve kredilerin genişlemesi de varlık fiyatlarını şişirerek daha yoksul kesimden zengin kesime doğru gelir akışına neden olmuştur. Zenginlerin lehine olan bu yapısal değişim, hükümetlerin ücretli sınıfların azalan gelir paylarını ve karşı karşıya kaldıkları artan maddi belirsizliği telafi etme kabiliyetini sınırlayan politika değişiklikleriyle desteklendi. Bununla birlikte savaş sonrası dönemde borçlanmayı ve kredileri sınırlandıran düzenlemeler kaldırılmıştır. Bu sınırların kaldırılması, finansal istikrarsızlık ve bankacılık krizlerinin önünü açmıştır. Bu belirsizlik ve kontrolsüzlük ortamı 2008 yılında mali krize ve arkasından ortaya çıkan büyük durgunluğa sebep olmuştur (Hopkin, 2020: 5-48). 2009'dan sonra mali kriz ve kemer sıkma politikaları kartel partilerin direnç göstermesini zorlaştırmıştır. Avrupa'nın gelişmiş demokrasilerinde hükümetler krizi kontrol altına almak için finansal piyasaları düzenlemeye ve devlet borcunu kontrol altına almaya çalışmışlar ancak bu düzenlemeler yapılırken ücretliler göz ardı edilmiştir. Seçmenler mevcut iktidarların yerine muhalefete oy verse de kartel içinden gelen muhalif partiler kriz yönetiminde başarısız olmuştur. Böylece köklü değişiklik içeren politika vaatleri ile düzen karşıtı popülist partilerin önü açılmıştır. Kartele yönelik popülist meydan okuma, mevcut Neoliberal düzenlemeler altında kaybeden toplumsal grupların harekete geçirilmesine dayanmaktaydı (Hopkin & Blyth, 2018: 219).

Düzen karşıtı parti kavramı, Sartori'nin (2005: 118) parti sistemi sınıflandırmasından kutuplaşmış çoğulcu parti sistemlerinde, mevcut siyasi düzene karşı muhalefet eden partileri tanımlamak için türetilmiştir. Ona göre bir düzen karşıtı parti, karşı çıktığı parti sisteminin meşruiyetini zedelediği müddetçe düzen karşıtı sayılmaktadır (Sartori, 2005: 118-125). Düzen karşıtı partiler, savaş sonrası dönemde liberal demokrasi ve piyasa ekonomisine karşı Çin ve Sovyetler Birliği'nin ideolojisini içeren aşırı sağ ve sol partilerden oluşuyordu. Neoliberal büyüme modeline geçişle beraber soldan sağa hemen tüm partiler serbest piyasaya bağlılıklarını bildirmiş ve devletin ekonomiye müdahale araçlarını azaltmışlardır. Partiler arasındaki farklılıkların ve örgütsel kaynaklarının azalması partileri rekabeti sınırlandırmaya ve kartel stratejisine yönlendirmiştir (Hopkin, 2020: 4-5). Ancak kartel siyasetinin sınırlarına ulaşması ve seçmen taleplerine cevap verememesi konsensüs (kartelleşme) öncesi düzen karşıtı partilerin yeniden güç kazanmasını sağlamıştır. Düzen karşıtı partilerden olan popülist partiler, Avrupa'da partilerin kartelleşmesine meydan okuyan parti formu olmuştur (Mudde, 2003: 552). Hopkin (2020: 6), popülizm teriminin yabancı düşmanı siyasi hareketleri, sahtekârlığı, yolsuzluğu ve

demagojiye eğilimli politikacıları ve uzun vadeli hedefler yerine kısa vadeli hedeflere öncelik veren ekonomik politikalar gibi olumsuz ve aşağılayıcı anlamları çağrıştırmalarını talihsizlik olarak görmektedir. Bütün düzen karşıtı partilerin bahsedildiği gibi olumsuz ve aşırıya kaçan politika vaatlerine sahip olmadığını savunur. Düzen karşıtı siyasi partiler, mevcut ekonomik model ve siyasi örgütlenmenin kurumsal pratiklerine muhalefet ve daha fazla seçmen katılımı talebiyle yükselmiştir. Neoliberal demokrasiyi, temsili siyasetin kapsamı dışında bırakan demokrasinin kapalı versiyonunu reddetmeleriyle de tanımlanabilir (Hopkin, 2020. 6-52).

Düzen karşıtı popülist partilerin yükselmesinde yukarıda yer verilen ekonomik krize bir alternatif oluşturmasının yanı sıra göç, kartel partiler döneminde parti-toplum ilişkisinin giderek zayıflaması, kartel partilerin temsil krizi ve kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi faktörler de etkili olmuştur. Batı demokrasilerinde, yabancı düşmanı ve otoriter tutumlar, nüfusun yaşlı kesimleri arasında ve özellikle daha az eğitilmiş vatandaşlar arasında çok daha güçlü olmuştur. Düzen karşıtı sağ partiler, yabancı düşmanlığı politikaları özellikle ekonomik olarak gerileyen bölgelerde, daha yaşlı, daha az eğitilmiş ve özellikle erkek seçmenler arasında daha başarılı olmuştur. Hopkin'e (2020: 12) göre göç ve göçmen karşıtı sağ partilerin başarısı, göç sorunun doğrudan bir etkisi değil, seçmene ekonomik değişimden olumsuz etkilenme sebebinin, kendisine kültürel olarak en yabancı olanı düşman olarak göstermenin bir sonucudur (Hopkin, 2020: 12). Katz ve Mair (2018: 157) de benzer şekilde göç ve sosyo-ekonomik değişimlerin popülist partilerin başarılı olmasının bileşenlerinden olduğunu kabul etmekle beraber alta yatan esas nedenin kartel partileri oluşturan etkenler olduğunu savunurlar. Urbinati (2019: 86) bu iddiayı biraz daha ileriye taşıyarak kartel partilerin demokrasilerde bir hastalık olduğunu ve popülist partilerin yaratıcılarının bizzat kartel partiler olduğunu öne sürmektedir.

Göçün yanı sıra kartel parti döneminde partilerin toplumla bağlarını kurmasında önemli araçlar olan parti dışı örgütlerle olan bağının zayıflaması, düzen karşıtı partilerin yükselmesinde bir başka etken olmuştur. Sosyal demokrat partilerin sendikalarla bağı ya çok zayıflamış ya da kopmuş ve benzer şekilde kiliseler ile Hıristiyan Demokrat partilerin bağı zayıflamıştır. Toplumda bu örgütlere katılımın düşmesi (sendika üyeliğinin ve kiliseye gitme oranlarının azalması) seçmen ve partiler arasındaki bağların toplumsal temellerini zayıflatmıştır. Düzen karşıtı partilerin önünü açan bir başka faktör, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile üye ve parti arasındaki yüz yüze iletişimin yerini giderek artan bir şekilde internet üzerinden, toplu elektronik postalar, sohbet odaları ve elektronik para transferlerinin almasıdır. Bu değişimler doğrudan düzen karşıtı popülist partilerin yükselmesine neden olmasa da seçmenin siyasi alanla olan bağının zayıflamasına ve popülist partilerin seçmeni etkileme kapasitesinin artmasına sebep olmuştur (Katz & Mair, 2018: 157-162). Kartel partilerinin sınırlarına ulaşmasına neden olan ve düzen karşıtı partilerin kartele saldırmak için kullandığı önemli argümanlardan birisi de kartel partilerin temsil krizidir. Parti yöneticileri yukarıda bahsedildiği gibi sorumluluk alanlarını daraltmış ve mevcut sorumluluk alanlarında da profesyonellere yer vererek politika çıktılarının olumsuz etkilerini üstlenmemeye başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi ekonomik krize değişen sosyo-ekonomik dinamiklerin eşlik etmesi ve partilerin seçmen taleplerine etkili cevaplar verememesi, temsil işlevindeki boşluğu daha da derinleştirmiştir. Bu boşluk toplumdan giderek kopan ve kendini seçmen ve üyelerinden ayırıştıran parti yöneticilerinin, düzen karşıtı partiler tarafından seçkinlere (elitlere) karşı saf insanlar olan kitleleri iki düşman grup olarak tanımlamalarının önünü açmıştır (Mudde, 2003: 552; Katz & Mair, 2018: 156; Roberts, 2019: 150; Detterbeck, 2020: 93; Bardi, 2022: 164).

Tablo 1. Parti Türlerini ve Özelliklerini Gösteren Tablo

Parti Türü	Kadro (Elit) Partisi	Kitle Partisi	Herkesi Kucaklayan Patiler (Catch-All Party)	Kartel Parti	Düzen Karşıtı Popülist Parti
Dönem	19. yüzyıl	1880-1960	1945-1970	1970-2010	2010-
Ekonomik Model	Fizyokrat Dönem	1929'a kadar liberal-1929 Sonrası Keynesyen Dönem	Keynesyen Dönem	Erken Neoliberal Dönem	Neoliberal Dönem
Kaynak	Bireysel İlişkiler	Üyelik Aidatları ve Katkıları	Çeşitli Kaynaklardan Katkıları	Devlet Sübvansiyonları	Özel Finansman (Liderin Kişisel Mali Kaynağı ve Popülist Söylemi Benimseyen Kitlelerin Bağışları)
Temsil Biçimi	Güvenilir Kişi	Delegelik	Girişimci	Devlet Görevlisi	Karizmatik Lider
Partinin Rekabet Temeli	Doğuştan Gelen Statü	Temsil Kapasitesi	Siyasi Etkililik	Yönetimsel Beceri ve Verimlilik	Saf İnsanlar-Yozlaşmış Elitler Karşıtlığı

Kaynak: Katz & Mair, 1995:18; Heinisch & Mazzoleni, 2016: 240; Hopkin, 2020: 48; Dassoneville & McAllister, 2023: 18 ve tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo Katz ve Mair'in (1995: 18) oluşturduğu partilerin evrimsel sürecinde gelişimini ve özelliklerini göstermektedir. Katz ve Mair kartel partilere kadar olan türlerin özelliklerini ortaya koyduğu tabloya bu yazıda çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerle düzen karşıtı partilerin evrimsel süreçteki özellikleri eklenmiştir. Makalenin kapsamı kartel partilerin yükselişi, dinamikleri ve sınırlarına ulaşması olması nedeniyle son yıllarda geniş bir literatüre sahip olan popülist partiler, yalnızca kartel partilere karşıtlığı temelinde ele alınmıştır. Tabloda yer alan elit, kitle, herkesi kucaklayan ve kartel partiler önceki bölümlerde detaylı olarak açıklanmıştır. Tabloya yeni eklenen düzen karşıtı popülist partiler, ilk kez ortaya çıkmamıştır. Kavramsal açıklamanın yapıldığı paragrafta özellikle savaş sonrası dönemde köklü değişiklik isteyen ve genel olarak kapitalizm karşıtlığıyla karakterize olan partiler düzen karşıtı partiler olarak tanımlanmıştır (Sartori, 2005: 118). Popülist partiler 1990'lı yıllarda önemli bir çıkış yakalamış olsa da parti sistemlerinde varlığını hissettirmesi, 2008 finansal krizi ve ardından gelen durgunluktan sonra çağdaş düzen karşıtı partilerin güç kazanmasıyla gerçekleşmiştir (Detterbeck, 2020: 103). Yukarıda bahsedilen sosyo-ekonomik değişikliklerin yanı sıra kartel partilerin seçmen talebine cevap verememesi bu partilerin güç kazanmasında önemli bir faktör olmuştur. Hopkin'in (2003: 7) kamu harcamaları ve parti örgütlerinin değişimleri arasında kurduğu ilişkiyle, kamu harcamalarının genişlemesi veya daralması parti politikalarını ve örgütlerini etkilemekte ve dönüştürmektedir. Keynesyen dönemin sonuna gelmesi ve kamu harcamalarının kısılmasıyla herkesi kucaklayan partilerin politika alanı daralmış ve bu partiler beklentileri düşürme stratejisiyle sistemde kalmaya çalışan kartel partilere dönüşmeye başlamıştır. Neoliberal ekonomik büyüme modelinin geçerlilik kazanmaya başladığı 1970'li yıllarla beraber partilerin politika alanları daralmış ve kamu sübvansiyonlarına dayanan ve birbiriyle rekabetini kısıtlayan partiler kartelleşerek hayatta kalmaya çalışmıştır. Ancak kartel partilerin Neoliberal büyüme modelinin krizlerine radikal çözümler üretmemesi ve seçmen taleplerine cevap verememesi düzen karşıtı partiler tarafından saldırıya uğramasına neden olmuştur (Hopkin, 2020).

Kartel partiler üye sayısının düşmesi ile kamu sübvansiyonlarına bağımlı hale gelmiş ve avantajlarını sürdürebilmek için kendi aralarında rekabeti kısıtlamışlardır. Düzen karşıtı popülist partiler, kamu finansmanının yanı sıra diğer parti türlerinden farklı olarak finansmanını, liderin kişisel kaynaklarından ya da kurduğu özel ilişkilerden elde ettiği fonlardan elde etmektedir (Heinisch & Mazzoleni, 2019: 240). Kartel partilerin temsil krizi ve seçmene olan uzaklığına karşı, kartel politikacılarını yozlaşmış elitler olarak konumlandıran popülist partiler, gücü yozlaşmış elitlerin elinden

olarak doğrudan halka verme iddiası taşımaktadır. Doğrudan demokrasiye odaklanan popülist partiler halkın karar alma süreçlerine katılımını vurgularken Dassoneville ve McAllister'a (2023: 18) göre popülist partinin destekçileri özellikle popülizme verilen desteğin elitizm karşıtlığı tarafından şekillendiği durumlarda, popülistler genellikle karar alma yetkisini halkın gerçek iradesinin gerçek temsilcisi olan bir lidere devretmeyi tercih ettiğini savunmaktadır. Kartel partilerin sorumluluk alanını azaltarak profesyonel ve uzmanlara olan yetki devrine karşı popülist partiler karar alma süreçlerine doğrudan halkın katılımını talep eden ve temsil biçiminin karizmatik bir liderde olduğu politikalarla yükselmiştir. Bununla birlikte uyarlanabilir bir ideolojiye sahip olan popülist partiler, sağ ve sol ideolojilerle kolayca birleşebilmektedir. Hem sağ hem sol popülist partiler için yozlaşmış elit ve saf insan karşıtlığı bulunmaktadır. Ancak saf insanlar olarak görülen halka yüklenen anlam, popülist partinin eğilimli olduğu ideolojiye göre değişkenlik göstermektedir. Sağcı popülist partiler daha çok bir ulusa atıfta bulunurken, solcu popülistler genellikle halkı ekonomik terimlerle tanımlamaktadır (Dassoneville & McAllister, 2023: 17). Düzen karşıtı sol partiler ekonomiye daha fazla devlet müdahalesini talep ederken, düzen karşıtı sağ popülist partiler piyasaların küresel erişimini ve ulusal sınırların geçirgenliğini reddetmektedir (Hopkin, 2020: 52).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Partiler parlamenter sistemlerin yaygınlaşmasıyla demokrasinin işleminde önemli aracı örgütler olmuştur. Partilerin bu işlevi partinin türüne göre değişiklik göstermektedir. Günümüze kadar birçok parti türü ve parti sistemi farklı açılardan sınıflandırılmıştır. Çalışmada Katz ve Mair'in partilerin sivil toplumla olan ilişkisi temel alınarak oluşturulan parti türü sınıflandırması esas alınmıştır. Siyasetin ve bireylerin tercihlerinin şekillenmesinde partilerin etkili olduğunu kabul eden kurumsalcı yaklaşımla, parti türlerinin diyalektik bir şekilde ortaya çıktığını savunmuşlardır. Evrimsel sürecin ilk partileri Duverger'in tanımladığı kadro partileri ve daha sonra kitle partileri, ardından Kirchheimer'ın herkesi kucaklayan partileri ve son olarak Katz ve Mair'in kavramsallaştırdığı kartel partilerdir. Çalışmada partilerin evrim sürecinde kartel partilere odaklanılmış ve ekonomik faktörlerin partilerin kartelleşmesine ve daha sonra kartel partilerin sınırlarına ulaşmasına neden olan dinamikleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Partiler, üyelerinden ve yan kuruluşlarından kopmaya başladığı herkesi kucaklayan partilerden bu yana farklı stratejiler benimsemişlerdir. Refah devleti döneminde etkin olan ve kamu harcamalarına dayalı politika üretme kapasitesine sahip herkesi kucaklayan partiler, ideolojik olmayan politikalarla toplumun birçok kesimine hitap ederek oyunu maksimize etmeye çalışmıştır. Keynesyen ekonomik modelin sorgulanmaya başladığı ve devletin rolünün küçültüldüğü 1970'li yıllarla beraber partilerin kamu harcamalarına dayalı politika alanları kısıtlanmıştır. Bununla birlikte üyeleriyle giderek zayıflayan bağları nedeniyle partiler yeni finansman kaynağı aramaya başlamışlardır. Partilere yapılan kamusal mali yardımlar partilerin yeni ve neredeyse tek finans kaynağı haline gelmiştir. Neoliberal dönemin partileri olarak evrilen kartel partiler, küreselleşme, özelleşme ve piyasaların serbestleşmesine dayalı birçok kurumsal değişimle kısıtlı bir alanda politika yapmaya başlamıştır. Kamusal mali yardıma bağımlı hale gelen partiler bu kaynaktan en yüksek düzeyde yararlanabilmek için diğer partilerle uzlaşarak belirli alanlarda rekabet etmişlerdir. Böylece kısıtlı rekabet, zayıf üyelik ve kamusal mali yardımlara bağımlılık özellikleriyle kartel partiler, Batı demokrasilerinde ortaya çıkmıştır.

Neoliberal dönemin partileri olan kartel partiler devletin ekonomideki rolünü küçültmüş ve partilerin ekonomi politika araçlarını kısıtlamışlardır. Bu da Neoliberal ekonomi modelinin geçirdiği krizlere partilerin köklü çözümler üretebilme kapasitesini zayıflatmıştır. Böylece düzen karşıtı partilerden olan popülist partiler, kartel partilere meydan okuyarak yükselmiştir. Düzen karşıtı popülist partilerin kartel partilerden farklılığını karşılaştırmalı olarak analiz edebilmek için Katz ve Mair'in parti türlerini ve özelliklerini içeren tablosuna, partilerin etkin olduğu yıllardaki ekonomik model ve düzen karşıtı popülist partilerin özellikleri eklenmiştir.

Kartel partilerde parti yöneticileri, üye ve seçmenle olan bağımlı zayıflatmış ve kartel dışındaki partilerin sisteme girmesine engel olmak için düzenlemeler yapmışlardır. Popülist partiler kendisini toplumdan uzaklaştıran kartel partileri yozlaşmış seçkinler olarak konumlandırmış ve onlarla saf halk

arasında bir ayırım yapmıştır. Yönetimin yozlaşmış seçkinlerden halka geçmesini ve bunun da ancak doğrudan demokrasiyle gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Doğrudan demokrasiyi savunan popülist partiler başlangıçta parti örgütüne ve üyeliğe önem vermemiş ve temsil biçimi karizmatik lider olarak ortaya çıkmıştır. Kartel partilerin karakteristik özelliklerinden birisi olan kamusal mali yardımlara bağımlı olması, popülist partilerde farklılık göstermektedir. Popülist partilerin finansmanı kamusal mali yardımların yanı sıra liderin kişisel mali kaynaklarından ve kurduğu ilişkiler ile elde ettiği fonlardan oluşmaktadır. Kartel partilerin önemli göstergelerinden birisi de üye sayısının düşük olmasıdır. Popülist partiler doğrudan demokrasi iddiası ile başlangıçta parti örgütlenmesine önem vermemiştir. Ancak yapılan yakın tarihli çalışmalar, üye sayısını arttırmaya başlayan popülist partilerin kitle partisine doğru evrildiğini ortaya koymaktadır (Albertazzi & Kessel, 2021: 225; Dassoneville & McAllister, 2023: 17).

Popülist partiler çoğunlukla aşırıya kaçan politika vaatleriyle (ırkçılık, yabancı düşmanlığı, kısa vadeli ekonomi programları gibi) öne çıksalar da siyasetin toplumsal talep tarafını vurgulamaları parti demokrasisi için önemlidir. Kartel partiler arz yanlı politikalarla kurumsalcı yaklaşıma dahil edilirken popülist partiler talep yanlı, toplumsal tabanlı politikaları ile kamusal alanın tekrardan siyasallaştırılmasını talep etmişlerdir. Katz ve Mair'in (2018: 184) demokrasi krizi olarak ifade ettikleri kartel partiler, popülist partilerin yükselmesinde tek değil ancak önemli bir etkidir. Bu nedenle kartel partiler ve popülist partiler arasındaki çatışma, demokrasinin geleceğini belirleyecek önemli bir faktördür. Parti içi demokrasi, katılımın güçlendirilmesi, siyasal elitizmin azaltılması ve toplumsal taleplerin daha iyi temsil edilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Makale, bu konuda yapılacak ileri araştırmaların önemini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Albertazzi, D. & Kessel, S. (2021). Right-Wing Populist Party Organisation Across Europe: The Survival of the Mass-Party? Introduction to the Thematic Issue. *Politics and Governance*, 9 (4): 224-227. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.5002>
- Bardi, L. (2022). Democracy in the 'Void': Peter Mair and Party Politics. *Irish Political Studies*, 37 (2): 161-171. <https://doi.org/10.1080/07907184.2022.2045142>
- Blyth, M. (2003). Globalization and the Limits of Democratic Choice Social Democracy and the Rise of Political Cartelization. *IPG*, Sayı 3: 60-82. Erişim Adresi: [PDF] Globalization and the Limits of Democratic Choice Social Democracy and the Rise of Political Cartelization | Semantic Scholar
- Blyth, M. & Katz, R. (2005). From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party, *West European Politics*, 28 (1): 33-60. <https://doi.org/10.1080/0140238042000297080>
- Blyth, M., Hopkin, J. & Pelizzo, R. (2010). Liberalization and Cartel Politics in Europe: Why Do Centre-Left Parties Adopt Market Liberal Reforms?. 17th Conference of Europeanists, Montreal, 15-17 April 2010. Erişim Adresi: [blythhopkinpelizzoCES2010 \(lse.ac.uk\)](http://blythhopkinpelizzoCES2010.lse.ac.uk)
- Dassoneville, R. & McAllister, I. (2023). Are They Different? A Comparative Study of European Populist Party Membership. *Party Politics*. 29 (1): 16-25. <https://doi.org/10.1177/13540688211060652>
- Detterbeck, K. (2008). Party Cartel and Cartel Parties in Germany, *German Politics*, 17 (1): 27-40. DOI:10.1080/09644000701855119
- Detterbeck, K. (2020). The Limits of Cartelization: Can Parties Cope with Vulnerability?. S. Bukow & U. Jun (Ed.). *Continuity and Change of Party Democracies in Europe*. Springer, Trier. <https://doi.org/10.1177/1354068818795195>
- Diamond, L. & Gunther, R. (2003) Species Of Political Parties a New Typology. *Party Politics*, 9 (2): 167-199. DOI:10.1177/13540688030092003
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler*. (E. Özbudun. Çev.). Bilgi Yayınevi. Ankara.
- Heinisch, R. & Mazzoleni, O. (2016). Comparing Populist Organizations. R. Heinisch & O. Mazzoleni. (Ed.). *Understanding Populist Party Organisation: The Radical Right in Western Europe*. Palgrave Macmillan, Londra: 223-244. DOI:10.17645/pag.v9i4.5002
- Hopkin, J. (2003, Mart). The Emergence and Convergence of the Cartel Party: Parties, State and Economy in Southern Europe. *Conference of Europeanists* içinde (s.1-39). Chicago. Erişim Adresi: Clientelism, Corruption and Cartels: (lse.ac.uk)

- Hopkin, J. (2020). *Anti-System Politics: The Crisis of Market Liberalism in Rich Democracies*. Oxford University Press, New York.
- Hopkin, J. & Blyth, M. (2018). The Global Economics of European Populism: Growth Regimes and Party System Change in Europe. *Government and Opposition*, 54 (2): 193-225. <https://doi.org/10.1017/gov.2018.43>
- Katz, R. & Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1 (1): 5-28. DOI:10.1177/1354068895001001001
- Katz, R. & Mair, P. (2009). The Cartel Party Thesis: A Restatement, *Perspective On Politics*, 7(4): 753-766. <https://doi.org/10.1017/S1537592709991782>
- Katz, R. & Mair, P. (2018). *Democracy and the Cartelization of Political Parties*. Oxford University Press, New York.
- Kışlalı, A. T. (2011). *Siyaset Bilimi*. İmge Kitabevi. Ankara.
- Kirchheimer, O. (1969). The Transformation of the Western European Party Systems. J.L. Palombara & M. Wayner (Eds). *Political Parties and Political Deveelopment* (pp 177-201). New Jersey, USA: Princeton University Press,
- Koole, R. (1996). Cadre, catch-all or Cartel A Comment on the Notion of the Cartel Party, *Party Politics*, 2 (4): 507-523. DOI:10.1177/1354068896002004004
- Kopecky, P., Spirova, M.& Scherlis, G. (2011). Beyond the Cartel Party? Party Patronage and the Nature of Parties in New Democracies, Ortak IPSA / ECPR Konferansı İçin Hazırlanan Bildiri Kitabı içinde (s. 1-23.), Sao Paulo, Brezilya.
- Lane, J. & Ersson, S. (1999). *Politics and Society in Western Europe*. SAGE Publications, London.
- Mair, P. (2006). Party System Change, R. Katz ve W. Crotty. (Ed.), *Handbook of Party Politics*. SAGE Publications, Wiltshire, 63-73. DOI:10.4135/9781848608047.n8
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39 (4): 541-563. DOI:10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
- Özbudun, E. (2016). *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Roberts, K.,M. (2019). Left, Right and the Populist Structuring of Political Competition. C. Torre (Ed.). *Routledge Handbook of Global Populism*, New York, 149-163. Erişim Adresi: Left, right, and the populist structuring of political competition | 1 (taylorfrancis.com)
- Sartori, G. (2005). *Partys and Partys Systems A Framework For Analysis*. Cambridge University Press. Colchester.
- Urbinati, N. (2019). Antiestablishment and the Substitution of the Whole With One of Its Parts. C. Torre (Ed.). *Routledge Handbook of Global Populism*, New York,77-98. Erişim Adresi: Antiestablishment and the substitution of the whole with one of its pa (taylorfrancis.com)
- Young, L. (1998). Party, State And Competition In Canada: The Cartel Model Reconsidered, *Canadian Journal Of Political Science*”, 31 (2): 339-358. DOI: <https://doi.org/10.1017/S000842390001982X>

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir. Bu makale çalışması Funda Gülşen'e ait yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Bu çalışmada kullanılan veriler, herkesin kullanımına açık şekilde paylaşıldığından ve etik kurul izni gerektiren araştırmalar içerisinde bulunmadığından etik kurul izni alınmamıştır.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür ederiz.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study. This article is derived from Funda Gülşen's master's thesis. Since the data used in this study is shared publicly and does not include research requiring ethics committee approval, ethics committee approval has not been obtained.

Acknowledgement : We thank the referees and editorial board who contributed to the publishing process.
